



“Ilma tribüünita on võimalik festivali korraldada, aga mitte ilma inimesteta.”

Folkloorifestivalide toetusmeetme
kvalitatiivne mõju-uuring

Uuringu tellija: Eesti Rahvakultuuri Keskus

Uuringu läbiviijad: Liina Rajaveer, Madli Oras, Ulvi Karu

Kaanefoto: Ulvi Karu

Rakendusliku Antropoloogia Keskuse (RAK) eesmärgiks on sotsiaal- ja humanitaarteaduste meetodite abil praktiliste probleemide lahendamine Eesti ühiskonnas. Viime läbi antropoloogilisi uuringuid ja konsultatsioone, mille abil on võimalik leida lahendusi nii ühiskondlikele kui ka näiteks ettevõttesisestele probleemidele. Meie jaoks on oluline kodanikuühiskonna areng, organisatsioonide teadlik tegutsemine ning uurimistöö kaasamine nende edendamisesse. Näeme küsimustes vastuseid ning probleemides lahenduskäike. Läheneme igale juhtumile individuaalselt ning lähtume just selle probleemkohtadest ja küsimustest. Peame oluliseks vahetut suhtlust ning kasutame materjali kogumiseks vestlusi, intervjuusid ja vaatlust, et avada probleeme sügavuti.

www.antropoloogia.ee

Sisukord

Sisukord	3
Sissejuhatus	4
Metodoloogia ja valim	4
Põhitaipamised	6
Dokumendialalüüs	9
Folkloorifestivalide toetusmeede 2019–2022	9
Toetusmeetme mõõdikud määruse seletuskirja alusel	11
Folkloori ja festivali mõisteväli	12
Kuidas mõtestatakse folkloori	12
Mida tähendab folkloorifestival	13
Väljakutsed pärimusvaldkonnas	16
Pärimus on vähe väärtustatud	16
Teadlikkus	16
Ürituse- ja projektipõhisus	17
Inimesed ja koostöö	18
Folkloorifestivalide toetusmeetme head ja vead	19
Taotlusprotsess ja tingimused	20
Hindamine ja otsustamine	22
Folkloorifestivalide toetusmeetme mõju	24
Otsene finantsiline mõju	24
Teadlikkuse kasvamine	24
Piirkonna majandus- ja kultuurielu areng	25
Kohaliku eripära teadvustamine	25
Kogukondlikkuse toetamine	25
Kultuuripärandi hoidmine	26
Järjepidevus ja põlvkondlikud sidemed	26
Festivali ulatus kui mõju mõõdik	27
Mitmekesisus on väärtus	27
Mõju nelja folkloorifestivali näitel	27
Ettepanekud folkloorifestivalide toetusmeetme mõju suurendamiseks	31

Sissejuhatus

Käesolev lühiraport kirjeldab uuringu “**Folkloorifestivalide toetusmeetme kvalitatiivne mõju-uuring**” läbiviimist ja taipamisi. Uuringu lähtepunktiks oli Eesti Rahvakultuuri Keskuse (ERK) vajadus aru saada, kuidas folkloorifestivalide toetusmeetme kaudu folkloorifestivalide korraldajaid toetada nii, et toetusmeetme mõju oleks praegusest suurem. Uuringu käigus kogusime tagasisidet folkloorifestivalide toetusmeetme mõju ning toetuse taotlejate vajaduste kohta. Selle abil on võimalik folkloorifestivalide korraldajaid tulevikus tõhusamalt toetada, aidates kaasa pärimuse säilimisele, hoidmisele ja edasi kandmisele. Samuti võimaldavad uuringutulemused anda sisendit poliitikakujundajatele, kes valdkonna arengut mõjutada saavad.

Uuringuga otsiti vastuseid järgmistele **uurimisküsimustele**:

1. Kuidas mõistavad erinevad osapooled folkloorifestivali mõistet? Mida tähendab see festival korraldajate, osalejate, omavalitsuse esindajate ja toetusmeetme komisjoni jaoks?
2. Kuidas on omavahel vastavuses meetme eesmärgid, taotlustes püstitatud eesmärgid ning festivalide tulemused ja mõju?
3. Kuidas on toetusmeetme abil korraldatud festivalid mõjutanud piirkonna kultuuriruumi arengut?
4. Kuidas on mõjutanud festivale, korraldajaid ja piirkonna kultuuriruumi arengut toetusest ilmajäämine?
5. Mida võiks Eesti Rahvakultuuri Keskus festivalide korraldajate toetamise protsessis arendada või parandada?
6. Kuidas erinevad osapooled näevad, et folkloorifestivalide toetusmeetme mõju saaks olla suurem?

Metodoloogia ja valim

Folkloorifestivalide mõju mõistmiseks ei piisa vaid külastajanumbrite või festivalide hulga jälgimisest, oluline on käsitleda ka selliseid aspekte nagu festivali tähendus, kvaliteet, sellega seotud emotsioonid ja meelelised tajud, kogukondlikkus, panus pärandi hoidmisse ja palju muud, mida on keeruline numbrites mõõta. Selleks annavad võimaluse kvalitatiivsed meetodid, mis on piisavalt paindlikud, et leida vastuseid just miks- ja kuidas-küsimustele ning käsitleda hoiakute, väärtuste, kogemuste ja muutustega seotut.

Uuringusse oli **vaatluste, vestluste, intervjuude ja koosloome töötoa kaudu kaasatud ligi 60 inimest**. Välitööde eel viisime läbi **dokumendianalüüsi** perioodi 2019–2022 kohta. Analüüsi käigus töötasime läbi ERK koostatud toetusmeetme kokkuvõtte perioodist 2019–2022¹ ning toetuse jagamise aluseks oleva kultuuriministeriumi määruse² ja viimase seletuskirja, tutvusime voores laekunud taotluste ning nende kohta tehtud hindamiskomisjoni protokollidega. Dokumendianalüüs aitas valimit segmenteerida ja täpsustada küsimuskavasid.

¹ [Folkloorifestivalide toetusmeetme perioodi 2019–2022 kokkuvõtte](#)

² [Folkloorifestivalide toetamise tingimused ja kord \(2018\)](#)

Välitööde etapp algas **paikvaatlustega**, mille raames keskendusime 4 meetmest toetust saanud festivalile ja nende toimumispiirkonnale. Festivalid valisime välja koostöös tellijaga. Paikvaatluste abil analüüsisime lähemalt piirkonnas toimuvate folkloorifestivalide mõjusid. Vaatlused toimusid Käinas ja Kassaris (Hiiu Folk), Märjamaal (Märjamaa Folk), Karksi-Nuias (Mulgi Pidu, Väikesed Virred) ja Värskas (Seto Folk). Keskmiselt veetsime piirkonnas 10 tundi, mille sisse mahtusid vestlused ja lühiintervjuud kohalike elanike ja kultuuritöötajatega, mõnel juhul ka süvaintervjuu. Vaatluste käigus suhtlesime kohaliku elu, kultuurisündmuste ja folkloorifestivalide teemal üle 30 inimesega.

Paralleelselt vaatlustega viisime läbi **7 süvaintervjuud** 8 inimesega, sh 1 paarisintervjuu. Süvaintervjuud viisime läbi hindamiskomisjoni liikmetega, rahvakultuuri valdkonna asjatundjatega ja kultuurikorraldajate-eesvedajatega. Lisaks individuaalsetele intervjuudele toimus välitööde teises pooles **2 fookusgrupi intervjuud** toetust taotlenud festivalikorraldajatega. 1,5-tunnised fookusgrupi intervjuud toimusid Zoomi vahendusel, kokku osales 11 inimest. Raportis toodud tsitaadid intervjuudest on anonüümsuse tagamiseks esitatud varjunime ja rollinimetusega, vestluste puhul vaid rollinimetusega.

Projekti viimase etapina viisime läbi **koosloome meetoditel põhineva töötoa** valdkonna asjatundjatega. Kaasava töötoa eesmärk oli valideerida ja koguda lahendusi uuringus esile tulnud kitsaskohtadele. 4-tunnises töötoas osales 12 inimest, nende seas nii taotlejad kui ERK töötajad. Töötoas kogutud sisend kajastub peaaesjalikult soovitude peatükis.

Nagu ülal viidatud, kasutame käesoleva uuringu kontekstis *mõju* üpris laia ja piiritlemata mõistena, keskendudes eelkõige sellele, millist mõju või omavaheliste seose välja valdkonnas tegutsejad ning kohalik kogukond folkloorifestivaliga seostavad. Seega väljendab uuring selles osalenute **tajatud reaalsust** – arusaamu ja tunnetust, mis võivad erineda objektiivsest ja ratsionaalsest, ent millele tuginedes inimesed tegutsevad, näiteks otsustavad, kuidas ja millist folkloorifestivali korraldada või valivad, milliseid üritusi külastada. Seetõttu on tajutud reaalsuse mõistmine otsuste tegemisel ja elluviimisel väärtuslik. Lisaks on oluline välja tuua, et mõju kirjeldades oleme püüdnud vältida hinnangulisust selles osas, milline on eelistatud või suurem mõju kuna valdkonna spetsiifikast lähtuvalt oleks ühesuguste indikaatorite rakendamine kõigile folkloorifestivalidele ebaõiglane.

Põhitaipamised

TOETUSMEEDE JA PÄRIMUSVALDKOND

1. Folkloorifestivalide toetusmeetme mõju väljendub suures osas toetatud folkloorifestivalide mõjuna. Selle juures mängivad rolli festivali tähendus, kvaliteet, sellega seotud emotsioonid ja meelelised tajud, kogukondlikkus, panus pärandi hoidmisse, suurus, esinejate valik, aga ka valdkonna üldine käekäik ja eestvedajate tegutsemisjaks.
2. Uuringus osalejad – valdkonna asjatundjatest tavainimesteni – **mõistavad folkloori pigem laialt**. Folkloor kandub edasi põlvkondlikult, loob ühiseid väärtuseid ja arusaamu ning hõlmab endas pärimusmuusika ja -tantsu kõrval käsitööd, toitu, aga ka eluviisi laiemalt. Enamus leiab, et folkloor tekib ka praegu.
3. Ei ole ühist arusaama, **kuidas on kõige õigem folkloori viljeleda**. On neid, kes pooldavad n-ö autentsemat lähenemist, aga ka neid, kes leiavad, et folkloori pole vaja niivõrd tugevalt raamidesse seada ning elav folkloor ongi pidevas muutumises.
4. Kuigi valdkonna asjatundjad võivad olla rohkemate **kommertslike komponentidega festivalide** suunal kriitilised, ei pruugi selline probleemipüstitus relevantne olla kohaliku kogukonna jaoks, kes väärtustab folkloori kõrval ka lihtsalt üritust, mis toob inimesed kokku ja tutvustab piirkonda laiemalt.
5. Folkloorifestivalide toetusmeetme taotlemise võtmes **tekitab festivali sõna kohati segadust**, kuna osa korraldajatest ei defineeri oma üritust ise festivalina ning ka taotluevõru eesmärgis on kirjas, et toetatakse “folkloorifestivale ja -sünnimusi”. Küsimusi tekitab ka see, kui suur ja millise sisuga peaks olema folkloori osakaal selleks, et kvalifitseeruda folkloorifestivaliks.
6. Kohati erinevad Rahvakultuuri Keskuse töötajate ja folkloorifestivalide korraldajate ning valdkonna spetsialistide **ootused festivalidele**. Kui viimased toonitasid unikaalsuse ja väiksemate nišiürituste olulisust, siis ERK inimesed juhtisid tähelepanu korraldajate vähesele kriitilisusele oma ürituse sisu osas, viidates väga väikestele või vastupidi, liiga laialivalgivatele sündmustele.
7. Pärimusvaldkonnas tegutsejad tajuvad, et **pärimus ei ole riigi jaoks prioriteet**. See väljendub eelkõige rahaliste vahendite vähesuses, aga ka tundes, et pärimusega seonduv on ühiskonnas (sh otsustajate poolt) vähe väärtustatud. Selle üheks põhjuseks peetakse vähest teadlikkust.
8. Pärimusvaldkond toimib **projektipõhiselt** ja see tekitab festivalikorraldajates **ebakindlustunnet**. Korraldajad tunnevad, et praegune toimimisviis ei toeta pärimusvaldkonna jätkusuutlikku püsimist ja arengut.
9. Kuna erinevates avalikes rahastusvoorudes ühele sündmusele jagatavad summad on väikesed, tuleb ühe ürituse jaoks esitada palju taotlusi, mis paneb kultuurikorraldajatele **suure halduskoormuse**. Rahaliste vahendite kitsikuses hoitakse kokku festivali korraldusmeeskonna töötasudelt, **prioriteediks on**

teenustega seotud kulude tasumine. Seega tegutsevad korraldajad sundusliku vabatahtlikkuse tingimustes ja see väsitab neid.

10. Valdkond toimib pigem inimese-, mitte organisatsioonipõhiselt. Festivalid sõltuvad sageli ühest konkreetsest eestvedajast, kuna **üritustepõhine rahastusloogika ei soodusta professionaliseerumist ega püsivate korraldustiimide arengut.**
11. Folkloorifestivalide toetusmeetmest rahastuse taotlejad leiavad, et taotluse esitamise halduskoormus **ei ole vastavuses voorust saadavate summadega.** Näiteks peetakse taotlusvormi liiga detailseks, hinnapakumiste esitamise piiri (500€) liiga madalaks.
12. Tavapäraselt saavad taotlejad toetust vähem kui nad taotlevad. Kärbimist võetakse paratamatusena ning pigem leitakse, et suunda ei peaks võtma suuremate toetussummade jagamisele väiksemale hulgale taotlejatele. Siiski põhjustab projektide vähendatud mahus toetamine ebakindlust, kuna taotlejatel puudub arusaam, mis kriteeriumide alusel kärpimise suurusjärgud kujunevad. Nii ei tea taotleja kunagi ette, kui suure osaga taotletud summast võib eelarves arvestada.

MÕJU

13. Folkloorifestivalide toetusmeetme mõju väljendub tendentsides ja tunnetuslikes muutustes, mille üheks algeks võib pidada toetatud folkloorifestivali, kuid kuna festival asetub kultuurisündmusena laiemasse konteksti, on üheste põhjus-tagajärg seoste esiletoomine keeruline.
14. Folkloorifestivalide taotlusvooru peetakse **märgiliseks**, kuna tegemist on ainukese omataolisega. Tegemist on taotlejate jaoks **olulise rahastusallikaga**, ilma milleta enamusel oleks keeruline hakkama saada. Kuna teist sellise fookusega avalikku rahastusvõimalust Eestis ei ole, nähakse seda eelarve juures vajaliku “pusletükina”, ilma milleta oleks festival olemata või toimuks väiksemas mahus, vähemtuntud esinejatega vmt.
15. Folkloorifestivalide toetusmeetme **otsene finantsmõju on üldise hinnatõusu taustal vähenenud**, kuna vooru kogueelarve on püsinud viimase 8 aasta jooksul muutumatuna. Võrreldes eelmise toetusperioodiga (2015–2018) vähenes uuringus vaadeldud perioodil 2019–2022 nii vooru esitatud taotluse arv kui ka toetuse saanud projektide arv.
16. Folkloorifestivalide toetusmeetme toetussummad jäid perioodil 2019–2022 vahemikku 200€ ja 6000€, kusjuures pea pooled rahastatud projektid said toetust alla 1000€.
17. Festivalikorraldajad ja valdkonna asjatundjad näevad folkloorifestivalidel olulist rolli pärimusvaldkonna **nähtavuse tõstmisel** ja sellest **teadlikkuse kasvatamisel**. Mõju mõttes peetakse tähtsaks kaasavaid tegevusi festivaliprogrammis: ühistegevus ja kehaline kogemus suunavad osalejat teadvustama ennast kui pärimuse kandjat.
18. Eristatakse kogukonnale ja väljapoole suunatud festivale: esimene tugedab omavahelisi suhteid, teised võivad olla kohalikele isegi pelutavad. Festivalide toimumise piirkonnas elavad inimesed hindavad kogemuslikult, et festival elavdab **kohalikku majandust** ja toetab piirkonna **mainekujundust**.

19. Piirkondlikud festivalid pakuvad võimalust kohalikku pärandit esile tõsta – just seda peetakse paljude väiksemate festivalide mõju juures oluliseks. Seejuures väärtustatakse kohalike kollektiivide kaasamist festivalile, mis pakub ühest küljest pärimuse viljelejatele väljundit, aga toimib ka kogukonna kokkutoomise viisina. Selline folkloorifestival aitab kaasa **piirkonna identiteedi loomisele ja kohaliku eneseteadvuse kasvule**.
20. Kuna festivalid toetavad pärandi hoidmist laiemalt ja piirkondliku pärimuse teadvustamist, on need ka **põlvkondlike sidemete loomise ja teadmiste edasiandmise** kohaks. Sellist mõju nähakse eelkõige festivalide puhul, kuhu on teadlikult kaasatud lapsed. Festival annab võimaluse kohtuda elavate pärimuse kandjatega, kasvada pärimuse sisse ja sellega koos.
21. Festivalikorraldajad ja asjatundjad on pigem ühte meelt, et **ühetaoliste mõõdikute rakendamise** festivalide (ja seeläbi toetusmeetme) **mõju mõõtmiseks ei ole otstarbekas**. Suurem festival ei ole alati mõjusam ja väikesel festivalil võib olla suur mõju näiteks ühe konkreetse traditsiooni alalhoidmisele.
22. Folkloorifestivalide maastikul peetakse oluliseks **mitmekesisust festivalide seas ja seeläbi mitmekülgsel mõju**. Mõju väljendub mitmeti ning erinevatel üritustel on pärimusmaastikul oma roll, sest ka pärimuse kandjad ja kultuuritarbijad on mitmekesised ning vajavad erinevaid väljundeid ja rahvakultuuris osalemise viise.
23. Erinevad osalejad toovad esile, et kuigi **mõju võib avalduda ajapikku** ja seda toetab ürituse järjepidevus, on festivali mõju hoidmiseks tarvis värskust ja uudseid ideid.

Dokumendianalüüs

Dokumendianalüüs oli käesolevas uuringus oluline eeskätt taustainfoks ja sisendiks intervjuude ja vaatluste etapile. Oluline oli mõista, kuidas seadusandja ja toetuse haldaja on mõtestanud toetuse eesmärgi ja soovitud tulemusi, millised on toetuse andmise tingimused, milline on taotlemis- ja hindamisprotsess. Keskendusime 2019–2022 toetusperioodile. Siinkohal anname põgusa ülevaate olulisematest tähelepanekutest ja küsimuskohtadest, mis dokumendianalüüsi käigus esile tulid.

Folkloorifestivalide toetusmeetme eesmärk on toetada Eestis toimuvate folkloorifestivalide ja -sündmuste kaudu pärimuskultuuri viljelemist, aidates kaasa pärimuse säilimisele, hoidmisele ja edasi kandmisele. Meede toetab UNESCO vaimse kultuuripärandi kaitse konventsiooni eesmärkide täitmist ning lähtub CIOFFi³ kehtestatud folkloorifestivalide liigitusest. Viimase 8 aasta jooksul on voorus iga-aastaselt jagamisele läinud kokku 26830€, alates 2023. aastast tõuseb kogueelarve 20% võrra.

Folkloorifestivalide toetusmeede 2019–2022

Toetusmeetme viimasest 4-aastasest perioodist andis hea ülevaate ERKi koostatud kokkuvõtte, millele otsisime vajaduspõhiselt lisainformatsiooni komisjoni protokollidest, esitatud taotlustest ja aruandlusest Toetuste Menetlemise Infosüsteemis (TMS), mille kaudu käib toetuse taotlemine. Järgnevalt toome välja mõned olulisemad tähelepanekud.

- Toetusmeetme eelarve on püsunud alates 2015. aastast samana – see tähendab, et selle **puhtmajanduslik mõju on üldise hinnatõusu taustal vähenenud**. Seda illustreerib asjaolu, et perioodi kokkuvõttes märgitakse: “summaliselt küsitakse kuni 2,5 korda rohkem toetust, kui selleks on toetusmeetme eelarvega taotlejatele jagamiseks eraldatud.”
- Vooru esitatud **taotluste arv on aasta-aastalt vähenenud**: 2019. aastal esitati 23 taotlust, 2022. aastal 17.
- Kokku toetati 2019–2022 perioodi jooksul **71 projekti 28 taotlejalt** (kokku esitati 82 taotlust), toimus 62 festivali, kuna osa festivale jäi ära või lükkus edasi Covid-19 tõttu. Perioodil 2015–2018 toetati 38 taotleja 79 projekti (kokku esitati 115 taotlust).
- Vaadeldud perioodil langes võrreldes eelmisega märkimisväärselt vooru eesmärkidele mittevastavate taotluste arv: perioodil 2019–2022 kokku 5, 2015–2018 kokku 26.
- Kuigi laekunud taotluste arv on olnud langustrendis, on rahastatud projektide arv jäänud enam-vähem samaks: see omakorda tähendab, et **rahastatud taotluste osakaal on tõusnud**, 2022. a rahastati kõik taotlused (17), kuid kokku vaid 40%

³ International Council of Organizations of Folklore Festivals and Folk Arts

taotletud kogusumma ulatuses, perioodil 2019–2022 oli rahastuse määr keskmiselt 48% taotletud summast.

- Püütakse rahastada võimalikult palju taotlusi, ent seda on võimalik teha vähendatud määral rahaliste vahendite piiratuse tõttu. Muid kaalutlusi kärpimisotsuste juures ei ole kajastatud, ei ole selgitatud, mille tõttu **taotluseti erineb kärbete osakaal**.
- Taotletud summad varieeruvad 200€ kuni 6000€, sealjuures jäi **30 taotluse summa alla 1000€**. Tõstatub küsimus, kuivõrd tasakaalus on väikeprojektide puhul saadav toetus ja taotluse esitamise töökulu.
- Vastavalt taotlusvooru tingimustele kehtib nõue esitada taotlusega koos kõigile üle 500€ (käibemaksuta) kuludele 2 hinnapakumist, see **piir on püsinud aastaid muutumatu**. Niivõrd madal hinnapiir tähendab hinnatõusu tingimustes taotlejatele suuremaid administratiivkulusid. Võrdluseks: Kohaliku omaalgatuse programmis⁴ on hinnapakumiste esitamise kohustus kehtestatud 1000€ kuludele (veel mõni aasta tagasi oli 600€), KÜSKi arenguhüppes 2000€ kuludele⁵. Sellised hinnapiirid tuleks regulaarselt üle vaadata.
- Määruse seletuskirjas on pööratud tähelepanu folkloori mõiste selgitustele konkreetse taotlusvooru kontekstis, ent vähem on otseseid piiranguid või juhiseid selle kohta, mida loetakse festivaliks. Seletuskirja järgi on festival “kultuuripärandit tutvustav ja levitav avalik kultuurisündmus, kus osalevad pärimuskultuuri kandjad, folkloorset repertuaari viljelevad harrastusrühmad (folkloorirühmad) ja üksikesinejad” ja “võib olla kohalik, piirkondlik, üleriigiline või rahvusvaheline ning koosneda erinevatest tegevustest (nt õpitoad, kontserdid, tutvustused, näitused).” Festivali **kestusele, vormile või suurusele nõuded puuduvad**. ERK kodulehel vooru tutvustuses kasutatakse sõnastust “folkloorifestivalid ja -sündmused”.
- Määruses ja ERK kodulehel on erinevad **folkloori alaliigid** esitatud võrdses loetelus: “Toetuse andmisega väärtustatakse Eesti pärimuskultuuril põhineva folkloori ühte või mitut alaliiki: tantsu, laulu, muusikat, käsitööd, jutuvestmist või toidukultuuri tutvustavate festivalide korraldamist ja nende raames toimuvaid täiendavaid tegevusi.” Määruse seletuskirja sissejuhatuses aga tõstetakse esile muusika ja tantsuga seotud alaliike ning loetelu mõneti ka erineb: “Esitatakse eelkõige rahvalaule, -tantse ja -pillimuusikat, kuid tutvustatakse ka rahvakombestikku, sõnalist pärimust ning rahvuslikku käsitööd.” Mida täpsemad ja järjekindlamad ollakse sõnastustes, seda lihtsam on taotlejatel tingimusi mõista.

Toetusmeetme mõõdikud määruse seletuskirja alusel

Toetusega taotletava mõju kohta annavad aimu eesmärk ja selle selgitused ning vooruga seotud mõõdikud. Määruse seletuskirja järgi peaksid festivalid:

⁴ Kohaliku omaalgatuse programm, <https://www.riigiteataja.ee/akt/124032021007>

⁵ Vabaühenduste 2022. aasta arenguhüppe taotlusvoor, taotlusvooru tingimused <https://kysk.ee/taotlejale/toetused-vabauhendustele/taotlusvoorud/ah22/>

- aitama kaasa vaimse kultuuripärandi väärtustamisele
- aitama kaasa vaimse kultuuripärandi säilimisele
- toetama vaimse kultuuripärandi elavas kasutuses püsimist
- siduma noored esivanemate keele ja kultuuripärandiga
- laiendama kohalikus kultuuris osalejate ringi

Lisaks on toetuse kaudne eesmärk ka loomemajanduse arendamine, et toetada pärimusel põhineva ettevõtluse arengut.

Toome eraldi esile ka toetusvooru oodatavad ja mõõdetavad tulemused, mis annavad samuti aimu sellest, millist mõju soovitakse meetmega saavutada.

Oodatavad tulemused:

1. on toimunud sisukad ja hästi korraldatud, mitmekesised folkloorifestivalid;
2. pärimuskultuur on teadvustatud ja väärtustatud;
3. tõusnud on üldine teadlikkus pärimuskultuurist tervikuna;
4. pärimuskultuuri kandjate, viljelejate ja osasaajate hulk on kasvanud;
5. festivali korraldamise kaudu on tugevnenud piirkondlik identiteet ja suurenenud kogukondlik ühtekuuluvustunne;
6. uurimustel põhinevad põlvkondade vahelised oskused on edasikandunud ja väärtustatud.

Mõõdetavad tulemused:

1. esitatud ja rahastatud projektide arv;
2. toetatud folkloorifestivalide arv;
3. uute festivalide juurdekasv;
4. lastele ja noortele suunatud festivalide arv;
5. folklooriliikumises osalejate arv;
6. eri liiki festivalide arv;
7. kohalike, piirkondlike, üleriigiliste või rahvusvaheliste festivalide arv;
8. festivalide arv maakondades.

Folkloori ja festivali mõisteväli

Folkloorifestivalide mõju mõtestada püüdes oli oluline aru saada, kuidas erinevad osapooled üldse folkloori, pärimust, pärandkultuuri⁶ mõtestavad, ja teisalt, kuidas defineerivad festivali mõistet. Üldjoontes oli intervjuueeritute jaoks *folkloor* pigem laia, kohati isegi umbmäärase tähendusega, ent *festivali* käsitati küllalt selgepiirilisel.

Kuidas mõtestatakse folkloori

Folkloori tähendusväli on uuringus osalejate jaoks laiem kui vaid pärimusmuusika ja -tants. **Folkloori võib mõtestada kui “kõike”**, kuhu kuulub muusika, käsitöö ja toit, aga ka eluviis laiemalt – taluloomade pidamine, kartulipõllu harimine või ehitustraditsioonid. Siiski ei pruugi inimesed teadvustada folkloori laiemaid tähendusi eraldi folkloori kui sellisena, eriti juhul kui tegevusi ei viljeleta teadlikult folkloorina, vaid tegu on nende jaoks **tavapärase eluviisiga**.

“Me ise oleme selle asja sees, me ei pruugi aru saada, et see tava niimoodi kartulit maha panna või niimoodi midagi teha, et see on tegelikult asi, mis tuleb kuskilt sealt kaasa meiega, et see on meie tavaline elamise viis, vot niimoodi ta tõenäoliselt seda ei oskagi mõelda.” (Mariann, valdkonna asjatundja)

Folkloor on seotud lisaks tegevustele **ühiste väärtuste ja arusaamadega**. See ühendab inimesi ja kogukonda, luues ühelt poolt ühtekuuluvustunnet ja teiselt poolt eristuse nendega, kes kogukonda ei kuulu. Folkloor on “oma”, see “miski”, mida on väljastpoolt tulijale keeruline selgitada. Nii näiteks räägiti Hiiumaal hiiu naljast, millest saavat aru vaid õige hiidlane.

“Ma arvan, et nii on selle kogu selle folklooriasjandusega ka, et ma ei pruugi aru saada, /.../ kui hiidlane ütleb mingi asja kohta vaat niimoodi... me võime isegi kõik olla toas ja kuulda seda kõik korruga. Mina saan selle puändi kätte, teine vaatab siukse näoga, ta ei saa mitte midagi aru, mis on, aga minu jaoks oli see ‘issakene, vaata, mismoodi pani kohe selle asja keeru sisse ära’, eks ju.” (Mariann, valdkonna asjatundja)

Oluliseks märksõnaks folkloori juures on **järjepidevus**. Folkloor on miski, mida vanem põlvkond annab edasi nooremale, see kandub läbi põlvkondade järjest edasi. Sellisena on folkloor ka pidevas muutumises – iga põlvkond vormib seda mingil määral ja **“kerib sinna lõngakerasse juurde”**.

“Pärimus on kõik see, mida annab vanem inimene edasi nooremale inimesele – kuidas erinevaid tegevusi teha, ehitatakse palkmaja ja lüüakse naela seina ja... kuidas teha putru näiteks... Ka see, mis on vaid 10 aastat vana näiteks, no kuidas kloppida vaipa,

⁶ Inimestega vesteldes kasutasime kõiki neid mõisteid, lähtudes sealjuures inimese enda kõnepruugist.

koristada tuba ära näiteks, see kõik on ka pärimus ju. Kogu see loomuliku elu edasiandmine.” (Kelli, festivalikorraldaja)

Järjepidevus on paljuski samas katkenud, mis tähendab, et selle taaselustamiseks ja edasikandmiseks tuleb võtta teadlikke samme. Folkloorivaldkonnas tegutsevad inimesed mitmest piirkonnast kirjeldasid, kuidas pärandit õpitakse uuesti tundma, sest traditsioon on katkenud, näiteks õpitakse arhiiviallikate põhjal tantsu ja pillimängu. Folkloori **taaselustamist** toetavad muuhulgas festivalid, millega luuakse folklooritegevustele väljund.

Selle tulemusena on osa inimeste seas kujunenud välja kuvand folkloorist kui millestki “ägedast”, mida teadlikult harrastatakse. Samas ei ole kõigil ühist arusaama, kuidas on **kõige õigem folkloori viljeleda**. On neid, kes pooldavad n-ö autentsemat lähenemist, proovides matkida vanemat traditsiooni võimalikult täpselt, ja leiavad, et “ehe” folkloor on seadmata. Teiselt poolt on neid, kes leiavad, et folkloori pole vaja niivõrd tugevalt raamidesse seada ning elav folkloor ongi pidevas muutumises: “Folk võib olla ka kaasaegne, pärimus tekib ka praegu” (kohalik elanik).

“Üldiselt jagunevad inimesed kahte leeri – ühed on sellised, kes ajavad joonlauuga taga, et see tanu sul täpselt õige koha peal oleks, et kataks kulnud ära ja puha, et sellised väga traditsioonide küljes kinni. Ja siis on need, kes seda asja veidi vabamalt võtavad.” (kohalik elanik)

Omaette kategooria on rahvatantsurühmad, kes tegelevad eelkõige autoritantsuga. Üks festivalikorraldaja rääkis, kuidas rahvatantsijatele meeldib just autoritants ning pärimustantsu võlu nad ei mõista, kuigi tantsurühma juht proovib neile ka seda tutvustada. Teine väljendas muret, et osa rahvatantsurühmadest on harjunud tantsima makimuusika järgi ega soovi elavat muusikat: “Mulle meeldiks näiteks, kui meie folgil oleks ainult elav muusika” (Liia, sädeinimene).

Olenemata sellest, kas tegeletakse n-ö autentsema või kaasajastatud folklooriga, on sellel nii festivalikorraldajate kui ka folkloorihuviliste ja sellega tegelejate jaoks ääretult suur väärtus. Folkloori edasikandmist peetakse oluliseks ning sellele pühendatakse palju aega ja ressursse. Pärimuskultuuri võib näha ka kui **vaimse tervise hoidjat**, mis annab selle eriti praegusel ajal lisaväärtuse.

“Minu arust see käsitöö on see, see kriisi leevendamise koht. Sa tuled, sul ei ole vaja minna sinna psühholoogi juurde, sa tuled siia, sa teed midagi oma kätega ja see... see on palju suurem tugi kui... et seda nagu tuleks ka märgata.” (Liia, sädeinimene)

Mida tähendab folkloorifestival

Nii nagu folkloorigi, on ka festivali mõistet keeruline väga täpselt piiritleda, ent siin joonistus välja mitmeid selgeid tunnuseid. Üheks oluliseks tunnusjooneks on **ürituse suurus ja/või kestvus** – festival on folkloorifestivalide taotlusvooriga mitte kokkupuutunud uuringus osalejate sõnul pigem suurem üritus, mis kestab mitu päeva. Erinevus festivalide vahel

tuleb näiteks sellest, kas festivalikülastajad on kõigest pealtvaataja rollis või eeldab festivalil käimine aktiivset osalust tegevustes.

Festivalikorraldajad samas pole alati ka ise kindlad, **kust ühe festivali piirid täpselt lähevad**. Folkloorifestivalide toetusmeetme taotlemise võtmes tekitab festivali sõna kohati segadust, kuna osa korraldajatest ei defineeri oma üritust ise festivalina. Eriti esmakordse taotleja jaoks võib sõna olla hirmutav ning tekitada küsimuse, kas nemad ikka kvalifitseeruvad ja kas neil on mõtet taotlust esitada. Ka määruses ei ole täpselt sätestatud, mida festivaliks peetakse.

“See on nagu mingi selle veini tegemisega, et millal see hea vein hakkab, et millal ma juba olen vääriline, et sealt taotleda, et tundub... Jah, sihukene, veidi hägune see piir.” (Tiina, festivalikorraldaja)

“Võib-olla et see mõju oleks suurem ja võib-olla rohkemad väiksemad tegijad julgeks [toetust] küsida, võiks see kuidagi rohkem lahti kirjutatud olla.” (Kaja, festivalikorraldaja)

Komisjoniliikmete sõnul on toetusmeetme puhul festivali mõistest **olulisem siiski folkloori osa**. Seda tajuvad ka festivalikorraldajad. Siin võib tekkida korraldajatel samas ka küsimus, kas nende ürituse puhul on tegu ikka folkloorifestivaliga – kui suur peab olema folkloori hulk nende festivalil selleks, et see oleks abikõlbulik.

“Me paneme juba igale suuremale sündmusele nagu selle festivali taha. Et sõna festival on juba, noh et kas see on ikka, kui palju seal peab olema siis seda folkloori ja, ja kui keegi tuleb uue ideega, kas see on ikkagi piisavalt FOLKLOORifestival, et, et äkki on seal rohkem küüslauku või mõnda muud toodet eksju (naerab), et kus see piir läheb.” (Sigrid, festivalikorraldaja)

Kui palju folkloori peaks siis folkloorifestival sisaldama? Kuigi festivalide puhul peetakse tähtsaks pidevat arengut ja mitmekesisust, on kohalikud folkloorivaldkonnaga seotud ja seda väärtustavad inimesed üsna tundlikud festivalide **kommertsialiseerumise** suhtes. Kohati ollakse traditsiooniliste ja kommertslike elementide vahekorra suhtes võrdlemisi kriitilised, eriti suuremate festivalide puhul peetakse üheks murekohaks seda, et püüdluses meelitada ligi rohkem külastajaid folkloori osakaal järjest väheneb.

“Alati ta ei tundu väga folk, et kui põhilaval viimasel päeval esineb Anne Veski, siis mina seda väga folgiks ei pea. Aga nende ansamblitega sellisel ajal nagu augusti esimene nädalavahetus on väga suuri probleeme, siis tihtipeale on see selline hädaabivariant, et leidsime seekord selle. Et hoitakse ikkagi folgi raamides, aga vahel ta läheb ikkagi natuke välja ka.” (Liia, sädeinimene)

Teiselt poolt võib ka **vähemate folkloorielementidega** üritusel olla suur mõju ja väärtus. Vaatluste ajal inimestega vesteldes selgus, et kohalikke, kes ise folkloori ei viljele, ei pruugi folkloor kui selline üldse kõnetada, aga kohalikku folkloorifestivali hindavad nad sellegipoolest. Näiteks Märjamaa elanike jaoks osutus olulisemaks festivali mõju laiemalt – see, et nende kodukohas toimub meeldiv ja vaheldust pakkuv üritus, mis toob inimesi kokku ja kus nad saavad perega käia. Ka siis, kui üritusel ei ole rõhk puhtalt folklooril, puutub külastaja tänu folkloorifestivalile siiski selle valdkonnaga lähemalt kokku ja tal võib tekkida selle kaudu pärimuskultuuri vastu sügavam huvi.

“Eriti väiksemates kohtades selleks, et inimesed tuleksid, ei saa teha sellist kitsa ringi huvidele vastavat või pinget pakkuvat väikest, puhtalt ainult vanemat pärimust esitavat festivali, vaid ikkagi tuleb sinna mitmesuguseid tõmbenumbreid ka lisada ja siis võib selle vanema traditsiooni esituse roll olla päris väike.” (Kristi, hindaja)

Kohati võisime täheldada, et rahvakultuuri keskuse töötajate ja folkloorifestivalide korraldajate ning valdkonna spetsialistide ootustes festivalidele esineb **vastuolusid**. Kui viimased toonitasid unikaalsuse ja väiksemate nišiürituste olulisust, siis ERK inimesed juhtisid tähelepanu korraldajate vähesele kriitilisusele oms ürituse sisu osas, viidates väga väikestele või vastupidi, liiga laialivalgivatele sündmustele.

Väljakutsed pärimusvaldkonnas

Folkloorifestivalide taotlusvoor asetub laiemasse konteksti, mis hõlmab endas nii pärimusvaldkonna toimemehhanisme (sh teisi rahastusvoore) kui ka kultuurivaldkonna üldisemat problemaatikat. Intervjueeritute jaoks moodustavad need terviku – ühest ei saa rääkida teiseta. Seetõttu kajastame ka olulisemaid pärimusvaldkonnas tegutsemist mõjutavaid murekohti, mida esile toodi.

Pärimus on vähe väärtustatud

Peamine probleem, millega pistetakse rinda terves kultuurivaldkonnas, ent uuringus osalenute sõnul veelgi enam pärimusvaldkonnas, on **rahaliste vahendite piiratus**. Intervjueeritud tajuvad, et pärimus ei ole Eesti riigile **prioriteet**. Osati tajutakse vaeslapse rolli võrreldes laulu- ja tantsupeoliikumisega. Märgitakse, et erinevad avalikud rahastusvõimalused on küll olemas, kuid taotlusvoorudes välja jagatavad summad on väikesed ning ühe ürituse korraldamiseks tuleb esitada mitmeid taotlusi.

“Meil ei ole rahvakultuuri jaoks riiklikku tellimust. Kogu rahvakultuur ägab konstantses rahapuuduses. Pigem on selline tunne, et rahvakultuuri peetakse millekski selliseks, mis naturaalselt, puhtalt omast huvist ja vabast tahtest... Kultuuritöötajate palgad on meil teadagi, millised...” (Mall, sädeinimene)

Teisest küljest tajutakse, et pärimusega seonduv on ühiskonnas **vähe väärtustatud** ja selle olulisust ei osata märgata. Kohati seostatakse sellist suhtumist nõukogudeaegse arusaamaga, et rahvakultuur peab olema tasuta kättesaadav.

“Kui maksad rahvatantsu eest 36 eurot kuus, on see palju, aga kui maksad jõusaali eest 60 eurot kuus, siis on see okei. Et miks see rahvakultuur peab olema nii odav? Ma saan aru, et tahetakse, et seda harrastatakse rohkem, aga siis peab ka riigipoolne toetus suurem olema.” (Elo, festivalikorraldaja)

Teadlikkus

Ühe põhjusena, miks pärimust ei väärtustata, nähakse **vähest teadlikkust** nii üldiselt Eesti inimeste, aga ka otsustajate seas. Seetõttu märgib osa taotlejaid, et oluline on toetada ka pärimuskultuuri levitamist, mitte viljelemist kui sellist, kuna inimeste teadlikkust on vaja tõsta.

Olulise teemana tõuseb siinkohal esile **KOVide roll rahvakultuuri toetamisel**. Arvatakse, et see peaks olema suurem ja kandvam – üksikud näited valdkonnast kinnitavad, et kui omavalitsus pärimuse olulisust mõistab, siis on lihtsam toime tulla ka ebakindlatel aegadel ja järjepidevust säilitada. KOVide rolli kandvamaks muutumisel nähakse aga ühe takistusena just seda, et nende teadlikkus pärimusvaldkonnast madal ning selle väärtust kohalikule arengule ei osata mõista. Sel aastal on kultuuriministeerium teadlikkuse

tõstmiseks läbi viimas programmi KOVi kultuuritöötajatele, ent valdkonnas tegutsejad ootaksid ka kohaliku tasandi rahastusvõimalusi.

“Tegelikult on probleem selles, et riiklikul tasemel pole regulatsioone, kuidas omavalitsuses kultuurikorraldus peaks välja nägema. See on väga suur ohumärk. /.../ Omavalitsustele võiks alguses kasvõi mingid proportsioonid ette anda, et ei pea olema omaette seadust, aga seadusandluses peaks olema pidepunktid, millest omavalitsus peaks kinni pidama, muidu see lihtsalt sureb välja.” (Tiina, festivalikorraldaja)

Ürituse- ja projektipõhisus

Kultuurikorraldus toimib **projektipõhiselt** ja rahastamine ühe ürituse kaupa. Selline tegutsemine tähendab, et sündmuste järjepidevus on pidevalt küsimärgi all, kuna tegutsetakse **pideva ebakindluse tingimustes**. Folkloorifestivalide jätkusuutlikkuse ja kvaliteedi tagab tugev tiim. Sellegipoolest ei väärtusta praegune toetusüsteem piisavalt korraldajate panust. **Projektijuhi tasu** on sageli väga väikesed või kärbitakse eelarvest sootuks välja, kuna raha ei jätku. Teenuste kulud kaaluvad inimestele tehtavad kulud üles, valdkonnas tegutsevad inimesed on sellega harjunud ning tuntakse valehäbi, et **“omadele ei tohi”** tasu maksta, justkui kõik peaks toimuma õhinapõhiselt ja vabatahtlikkuse alusel. See kõik väsitab valdkonnas tegutsejaid. Saladuskatte all lisatakse, et kuna inimestele raha ei jätku, harrastatakse vahel ka kulude duubeldamist eri taotlusvoorudes, et neile oleks kuidagi siiski võimalik tasuda. Üks taotleja kirjeldab, et kui projektijuhtimise tasuks võib panna 7% , siis 1000 euro puhul on see 70 eurot – **“ega ei pane silma särama”**. Ta lisab, nemad jätavad projektijuhi tasu alati lõpuks välja, et teised kulud saaksid kaetud, kui täisrahastust ei saada.

“Kui vähe [raha] antakse, siis särasilmsus võib-olla hakkab tuhmuma. Et see on võib-olla kõige olulisem, et kui otsustatakse, siis mõeldaks selle... inimese tasandilt nii-öelda. Mitte organisatsiooni tasandilt. Vaid folkloor ja pärimus on ikkagi see, mis meid toidab ja miks me seda teeme.” (Sigrid, festivalikorraldaja)

Suur ebakindlus valitseb ka selles osas, et kultuurikorraldajad ei tea kunagi, kes kui palju raha annab – planeerimine on seetõttu raskendatud. Kuna erinevates voorudes ühele ettevõtmisele **jagatavad summad on väikesed**, tuleb ühe ürituse jaoks esitada palju taotlusi, mis paneb kultuurikorraldajatele suure halduskoormuse.

“Keeruline koht ongi see, et ma ei tea, mis saab järgmisel aastal, et ükskõik kui head tööd ma olen teinud, ma mitte kunagi ei tea, kas ma järgmisel aastal saan või ei saa loota, et sellele on rahastus.” (Lembi, festivalikorraldaja)

“Ja kogu aeg on ju närvipinge, et sul jääb raha puudu, siis mingid tegevused kas jäävad tegemata või mida sa siis õpetajatele ütled, et ma jätan ühe õpetaja ära või sa saad hoopis pool palka või kuidas seda nagu teha.” (Age, festivalikorraldaja)

“Kahjuks Eesti Vabariigis sellist lahendust ei ole keegi suutnud välja mõelda, et suuri üritusi saaks rahastada niimoodi, et esitad taotluse ja see rahastatakse ära või ei

rahastata. Vaid enamasti tähendab ühe sündmuse või folkloorifestivali korraldamine, et tuleb esitada palju toetusi nii Rahvakultuuri Keskusele, nii Kultuurkapitalile, ministeeriumile jne.” Sellel taotlejal on unistus, et rahastust saaks taotleda näiteks 3 aastaks, mitte ainult üheks. “Et mul tekiks mingisugune kindlus, et ma ei alusta igal aastal nullist. Ja teiseks see hoiaks kokku sadade inimeste tööaega.” (Lembi, festivalikorraldaja)

Inimesed ja koostöö

Nagu ka muudes valdkondades, on folkloorivaldkonnas kitsaskohaks **ühest inimesest sõltumine**. See tähendab näiteks seda, et kui juhuslikult on piirkonnas mõni atsakas eestvedaja, siis valdkonnal läheb hästi, kui tema kaob, kaob ka muu. Kaasahaarav eestvedaja kujundab suhtumist pärimuskultuuri – üheks selliseks näiteks on aja- ja kultuuriloolane Helgi Põllo Hiiumaalt. Teisalt sõltuvad ka festivalid sageli ühest konkreetsest eestvedajast, kuna üritustepõhine rahastusloogika **ei soodusta professionaliseerumist** ja püsivate korraldustiimide arengut. Kogemused kogunevad ühe inimese kätte, kuna rahalises kitsikuses ja lühiajalist perspektiivi arvesse võttes tundub see optimaalsem. Tiimiliikmetele väärilise tasu maksmine on keeruline ja palju toimetatakse n-ö **sundusliku vabatahtlikkuse** olukorras.

Kultuurikorraldajad tõdevad, et hästi toimiv koostöö saab olla mõnede ettevõtmiste tugevus, aga on ette tulnud ka olukordi, kus koostöö eksisteerib vaid paberil n-ö linnukese kirja saamiseks, mis on jätnud koos toimetamisele negatiivse maigu.

Koostöö teevad keerukaks ka **inimestevahelised suhted**. See, et valdkond toimib inimese-, mitte organisatsioonipõhiselt, tähendab, et näiteks väikeses piirkonnas võivad keerukad inimsuhted või erinevad väärtused takistada laiapõhjalisemate ettevõtmiste korraldamist või sündmuste innovatsiooni, arengut.

Folkloorifestivalide toetusmeetme head ja vead

Folkloorifestivalide taotlusvoor on ainus omataoline rahastusvõimalus, mida valdkonnas tegutsejad peavad omamoodi märgiliseks. Nii hindajad kui taotlejad nõustuvad, et folkloori fookus vooru nimes on oluline. Seejuures aga tuuakse välja, et esmataotlejale võiks olla selgemini aru saada, millised sündmused on vooru oodatud – praegu tekitab **festivali sõna** vooru nimes kohati segadust. Üks taotleja kirjeldas, et pelgas alguses, et festival on “**suur ja põhjalik**” asi, ent infopäeval sai teada, et tema üritus sobib vooru tingimustega.

Mitmed mõtted, mida toodi välja folkloorifestivalide toetusmeetme juures, on levinud laiemalt. Samuti võib juhtuda, et mõnel juhul on intervjueeritavad üldistanud enda kogemusi rahvakultuuri keskuse kui rahastajaga ning erinevad taotlusvoorud n-ö ühte patta pannud⁷. Nii nagu üldisemalt valdkonnas, on ka folkloorifestivalide toetusmeetme juures põhiliseks murekohaks see, et sealt saadavad **summad on väikesed** ning jagatava raha kogusumma on püsinud pikalt muutumatuna, kuigi festivalide korraldamisega seotud kulud on pidevalt tõusnud. Nii saab toetuse eest järjest vähem ära teha.

Selle taustal väljendati intervjuudes vastakaid ootusi. Ühest küljest arutleti, kas oleks ehk mõjusam anda väiksemale hulgale taotlejatele suuremaid summasid, teisalt aga leiti, et sündmuste mitmekesisus on väärtus. Viimasest lähtuvalt täheldasime taotlejate seas suurt **solidaarsust**: taotlusvoorude nähakse valdkonnale olulise tugisambana ning mitmel korral käis läbi mõtte, et pigem ongi õige jagada rohkematele natuke raha kui vähestele suuremaid summasid. Kitsastes oludes on enamik taotlejaid õnnelikud iga summa üle, kuigi osa tunnistas, et kaalub enne taotlema hakkamist, kas taotlusesse **panustatud aeg tasub** end taotlussumma näol ära või on viimane liiga väike. Samuti mainis üks taotlusprotsessiga mitmest küljest kursis olev inimene, et kaalub taotluse esitamise juures ka seda, kes on hindajate seas, kuna komisjoni isiklikud väärtused mõjutavad tema meelest otsust.

“Enne taotluse esitamist vaatan, et kes seda menetleb – ja siis mõtlen, et kas see raha on ikka seda väärt... Ja seda on väga paljud öelnud.” (Elo, festivalikorraldaja)

Taotlejad teavad, et **järjepidevus ja pildilolek** tulevad taotlemisel kasuks: kui ollakse varem toetust taotlenud või festival on varem toimunud, on suurem tõenäosus ka järgmisel korral rahastust saada. Taotlejad leiavad, et toetuse saamine on justkui omamoodi **tunnustus** hea töö eest. Samas tekitab ühe festivali pikaajaline toimumine küsimuse uute värskete ideede ja mitmekesise festivalielu tekkimisest. Tuleks mõelda, kuidas suunata korraldajaid üritustesse värskust tooma.

“Järjepidevale sündmusele on kindlasti kergem seda rahastust saada ja hindajatel on ka kindlasti harjumus tekkinud.” (Tiina, festivalikorraldaja)

⁷ Mitu taotlejat on lisaks folkloorifestivalide toetusmeetmetele taotlenud rahastust ka regionaalse kultuuritegevuse toetamise voorust.

Taotlusprotsess ja tingimused

Enamik taotlejaid leiab, et praegune taotluste esitamise viis TMSi kaudu on parem kui varasem korraldus ning süsteemi ülesehitus on enamjaolt loogiline, kuigi seda saaks teha veel **kasutajasõbralikumaks**. Näiteks tuuakse välja, et lahtrite juures esitatud küsimused on sageli ebavajalikult kantseliitlikud, lisainfo alt leiab aga n-ö inimkeeli selgituse – sellist topeldamist poleks vaja, kui küsimus oleks kohe selges keeles esitatud. Taotluste põhjalikkus olukorras, kus taotlusi tuleb ühe ürituse korraldamiseks esitada erinevatesse voorudesse mitu, tekitab taotlejates tülpimust ja tuima kopeerimist, mis nende endi sõnul vähendab värske ideede tekkimise võimalust.

“Siis ma olen ka mõelnud, et kuidas see kantseliit läheb nii kantseliidiks kätte ära, et isegi osav inimene enam ei saa aru, misasja ta tahab (naerab). /.../ Ja siis on see sulgudes olev abi – see, mis on selle asja tegelik soov – tuleb kusagilt hüüumärgi alt või kuskilt mujalt välja.” (Sigrid, festivalikorraldaja)

Taotluste põhjalikkus ei arvesta ka **kultuurisündmuste korraldamise reaalsusega** – tuntakse, et liiga palju tuleb detailselt kirja panna, olgugi et sündmuse lähenedes asjad muutuvad. Sellise kilplasliku olukorraga ollakse mõneti harjunud, ent mõned taotlejad toovad esile, et taotlused võiksid olla lihtsakoelisemad ja võimaldada rohkem paindlikkust muutuste korral. Lisaks ei vasta abikõlblikkuse ehk raha kasutamise piirangud **nüüdisaegse kultuurisündmuse vajadustele** – näiteks turundusega seotud kulusid katta ei saa. Samuti väljendatakse kummastust selle üle, et taotluses tuleb esitada dokumentatsioon kogu sündmuse kohta, sh esinejate kinnituskirjad, kuigi toetust küsitakse väiksemale lõigule (nt tehnika).

“Küsin helitehnikale, aga tegelikult see tähendab, et ma pean ma ei tea mingeid kokkuleppeid esinejate ja korraldajatega ja nende asju saatma, nõusolekuid ja muid papreid veel juurde kõvasti.” (Sigrid, festivalikorraldaja)

“Aga nagu ütleme niimoodi, et samas on ka natuke nagu hirm, et kunagi ei tea ette, kes kui palju annab tegelikult. Ja siis, kui on vaja midagi muuta või ka kulustruktuur sisuliselt muutub, siis sul on tegelikult mingi jäik struktuur ees, et raha on raha, kas ma saan seda sinna liigutada, ei saa, sest sellel rahal on see eesmärk ja sellel on too eesmärk.” (Reigo, festivalikorraldaja)

Läbivalt töid taotlejad välja, et taotlusvorm on mõneti **põhjendamatult detailne**. Ühest küljest ei ole tasakaalus taotluse maht ja voorust saadavad summad, teisalt aga nõutakse taotlejalt lisadokumente ja -infot, mille sisulist vajadust võiks taotlejate arvates kaaluda. Näiteks leiavad taotlejad, et kinnituskirjades küsitakse osalejatelt-esinejatelt liiga üksikasjalikku infot (nt millise juriidilise keha alt esitatakse arve) ja nende digiallkirjastamine ei peaks kohustuslik olema.⁸ On tekkinud olukordi, kus korraldaja peab iseendalt

⁸ Taotlusvooru kinnituskirjade digiallkirjastamine on küll praegu ERK kodulehel toodud soovitusena, ent taotlejad võivad seda tajuda kui kohustust.

kinnituskirja paluma. Lisaks tõdetakse, et kinnituskiri ei garanteeri kellegi osalemist ja kokkulepped tuleb ürituse lähenedes nagunii uuesti üle käia.

“Küsimused on enamik nagu õiged ja mõistlikud, lihtsalt see formaat ja see eesmärk ja milleks see kõik, et see on üle võlli ja ma ei näe, et see nagu päriselt looks väärtust. /.../ Kinnituskirjade osas võiks natuke järele mõelda, et mis selle asja eesmärk on ja kuidas seda nagu teha.” (Reigo, festivalikorraldaja)

“Ma pidin vahepeal iseendale andma kinnituskirja, et ma korraldan seda festivali. Kuhu me oleme jõudnud? Oled sa neid formaate näinud? See ajab nutma. Kui ma saadan selle mõnele kunstiinimesele, siis ma ei saa sellele kunagi vastust.” (Elo, festivalikorraldaja)

Samuti tuleb taotlemise hetkel esitada üle 500€ kulutuste kohta 2 **hinnapakumist**, ent korraldajate sõnul tuleb ka hinnad ürituse lähenedes uuesti küsida ja sageli on selleks hetkeks hinnad tõusnud. Hinnapakumiste piir on püsinud kaua muutumatuna, ent teenuste hinnad on tõusnud, mis tähendab, et järjest enamale hulgale kulutustele tuleb võtta 2 pakkumist juba taotlemise hetkel. Selgete kokkulepete sõlmimine teenusepakkujate või esinejatega võib olla keeruline, kuna kuna korraldaja ei tea kunagi, mis summas õnnestub raha kaasata. Valdkonnas ollakse harjunud, et võib-olla korraldajal polegi kokkulepitud tasu maksta ja tuleb leppida vähesemaga, ei saagi näiteks üritust videosse võtta, tuleb mingi esineja ära jätta jne.

Lisaks sellele, et põhjalik on taotlusvorm, tuuakse seda esile ka **aruandluse** puhul. Näiteks ei soovita olukorda, kus aruandega koos tuleb esitada kohe kõik kulutšekid – leitakse, et selline lähenemine peaks olema kontrollmehhanism, mida aruande hindaja saab vajadusel rakendada, mitte vaikimisi nõue. Mitmed taotlejad tunnevad, et ERK on väga range ja ajab liigselt “**näpuga järke**”, mis taotlejate jaoks jätab mulje usaldamatusest. Leitakse, et “**taotlejat ei tohi võtta kui kriminaali.**”

“See manageerimiskoormus või see, et ma pean pärast selle bürokraatiaga nagu tegelema... et samamoodi, kui meil ongi vähe inimesi ja mina tegelen algusest lõpuni hästi paljuga... ja ilmselgelt ei ole mul siin suurt midagi-kedagi juurde palgata, siis läheb eelarve veel rohkem lõhki. Et siis tohutult tüütu on ja ütleme jah, pigem paneb nagu kaaluma, et mitte taotleda, kui sa tegelikult mõtled, et see paneb sulle nii palju koormust nagu juurde.” (Kaja, festivalikorraldaja)

Selle kõige taustal tõdetakse, et suhtlus taotlusvooru koordinaatoritega ja nendepoolne tugi on sisukas ja kasulik ning isegi, kui asjad tunduvad jaburad, siis “**see, kuidas neid aetakse, on 5+**”.

“Kontaktisikud on alati hästi vastutulelikud ja selles mõttes hästi tänulik. Et on tunda, et inimesed ikka tahavad, et head asjad toimuks (naerab). /.../ Sealt [infopäevalt] tuli ka see tugi ja mõte, et meie üritus just sinna sobiks.” (Kaja, festivalikorraldaja)

Hindamine ja otsustamine

Hindamises ei lähtu komisjon vaid taotlusest, vaid ka muust teabest ja enda kogemustest. Vajadusel otsitakse internetist taotleja kohta lisainfot, uuritakse teiste komisjoniliikmete kogemuste kohta ja arvestatakse enda festivalikogemusega – komisjonil on ka järelevalveroll, mistõttu nad võiksid festivale külastama jõuda. Paraku on suvi kultuurivaldkonna inimestele tihe aeg ja hindajad tunnistavad kahjutundega, et kõikjale ei jõua. Komisjoniliikmed peavad praegust hindamisprotsessi väärtuslikuks, omaette punktijagamist peetakse pigem ebavajalikuks bürokraatiaks ja ajakuluks, kuna omaette väärtust nähakse ekspertide ühisel arutelul ja konsensuslikul otsustusprotsessil – komisjoniliikmete ekspertsus on erinev ning sageli sünnib just arutelu käigus mõistmine, miks üks või teine festival peaks või ei peaks toetust saama ja kui, siis millises mahus.

Taotlejate vaatest võib taoline subjektiivsust lubav hindamisprotsess olla problemaatiline. Näiteks tajuvad nad, et palju sõltub **komisjoniliikmete väärtustest** – hindamine on subjektiivne ja seda tajutakse näiteks siis, kui komisjoniliikmed vahetuvad. Samuti arvatakse, et hindamisotsust võib mõjutada **taotleja isik**.

Folkloori ja festivali mõisted tekitavad pidevalt arutelusid ka komisjoni liikmete vahel. Folkloori puhul lähtutakse kultuuriministeriumi määrusest ja sellest, milline on folkloorikomponent üritusel ning millise väärtusega on see pärandkultuuri säilimisele. Festivali mõistet võidakse käsitleda vabamalt, olulisem on pärimuse alalhoidmine. Sellistel kaalutlustel on toetuse saanud mitmed algatused, mis klassikalises mõistes ei kuulu festivali mõiste alla, ent hoiavad elus mõnd olulist traditsiooni (jutuvestmine, elav regilaul). Keskne küsimus otsustusprotsessis tundub olevat ettevõtmise väärtus pärandkultuuri säilimise seisukohast.

“Minu ajal ei ole mingeid suuri erimeelsusi tekkinud, kokkuvõttes kõik mõtlevad väga ühtemoodi ja ainus probleem, mis tekib – tõsine probleem – on see, et raha on liiga vähe ja noh lihtsalt, et kui palju kellelt kärpida, et see onju põhiprobleem. Noh on mingid põhiküsimused veel, et ikkagi mis on folkloor ja mis on festival.” (Kristi, hindaja)

Komisjon saab aru, et raha on voorus vähe ja bürokraatiat palju, samas tahetakse parimat tulemust. Kuna raha on vähe, on komisjoni eesmärk olnud pigem rohkematele taotlejatele anda ja seetõttu kärbitakse tihti antavaid summasid. Komisjon selgitab, et kärpimisotsuste tegemisel kaalutakse, millised on taotleja olemasolevad vahendid, samuti arvestatakse, kas taotleja on juba teistest rahastusallikatest toetust taotlenud (nt kultuurkapital) või seisab see alles ees – mida ebakindlam on taotleja eelarveline olukord, seda suurema kaaluga nähakse folkloorifestivalide vooru rahastust.

“Eks ta natuke on bürokraatlik ja nii väike raha, mis meil siin liigub, et võib-olla see suhe ei ole nagu päris hästi paigas, aga samas tahaks parimat tulemit saada.” (Rein, hindaja)

Toetussummade kärpimine tekitab mitmesuguseid tagajärgi. Näiteks paisutab osa taotlejaid eelarveid, et vajaminev summa siiski kätte saada. Lisaks tekitab kärpimine taotlejates ebakindlust, sest kunagi ei tea, kui palju voorust täpselt rahastust saadakse ning see

raskendab niigi keerukat eelarvestamist ning planeerimist. Samas tuuakse positiivsena välja, et erinevalt mõnest teisest rahastusvoorust on folkloorifestivalide toetusmeetme puhul lubatud tegevuste mahtu vähendada.

Osa taotlejaid tahaks komisjonilt saada taotlusele sisulist tagasisidet kärpimise või negatiivsete otsuste korral, ent teised näevad seejuures riskikohta, et komisjon hakkab otsima formaalseid põhjendusi, mis ei ava tegelikke põhjuseid otsuse taga. Kuigi komisjoni otsuseid ei ole alati läbipaistvad, ollakse hindajate suhtes empaatilised: taotlejad ei tahaks olla hindajate nahas, nad tunnevad kaasa, kuna raha on vähe ja otsuste tegemine keeruline.

Folkloorifestivalide toetusmeetme mõju

Otseselt ühe folkloorifestivali toimumisega seotud mõju on arusaadavatel põhjustel keeruline hinnata – võimatu on vaadelda seda eraldi kogu ümbritsevast kontekstist. Rolli mängivad nii piirkonna laiem areng ja eluolu, kohalik kultuurielu ja teadlikkus pärandkultuurist, inimestevahelised suhted kui ka laiem kultuuripoliitika. Nii peavadki uuringus osalejad otsesest mõju hindamist keeruliseks, mistõttu koosloome töötoas jäi kõlama soov mitte keskenduda mõõdikute loomisele, vaid pärimusele ja selle säilimise tagamisele. Siiski võib esile tuua tendentse ja tunnetuslikke muutusi, mille üheks algeks võib pidada üht või teist folkloorifestivali. Mõju aspektid, mida esile tuuakse, on seotud folkloorifestivalide seaduse eesmärkidega ja sellega, miks üldse pärimusega tegeletakse ja kuidas selle väärtust mõistetakse.

Otsene finantsiline mõju

Festivalikorraldajad toovad taotlusvooru ühe nende jaoks ilmselge mõjuna välja selle, et ilma toetusvooruta oleks palju keerulisem toime tulla, tegemist on vajaliku **“pusletükiga”** rahastusest. Kuna teist sellise fookusega avalikku rahastusvõimalust Eestis ei ole, nähakse seda **olulise meetmena**: tõdetakse, et ilma selleta oleks festival olemata või toimuks väiksemas mahus, vähemtuntud esinejatega vmt.

“Kui seda toetust üldse ei oleks, noh siis mul tekiks ikka väga suur küsimärk, kas ma saan nagu ots otsaga kokku.” (Reigo, festivalikorraldaja)

“Kindlasti ma ei oleks esimest festivali suutnud teha, kui ei oleks seda meedet. Ja teist ka mitte.” (Lilian, festivalikorraldaja)

Teadlikkuse kasvamine

Folkloorifestival on nii korraldajate kui küllastajate jaoks koht, kus kogeda juba tuttavlikku, aga näha ka uut ja huvitavat – **kultuuripärandist ja selle mitmekülgsest teadlikkuse tõusu mainitakse ühe festivalide põhilise järelmina**. Teadlikkust nähakse laialt, oluline on näiteks seegi, kui folkloorist festivali reklaamiga seoses rohkem räägitakse – juba see annab signaali, et tegemist on väärtusliku ja vajaliku valdkonnaga, mis tekitab huvi.

Leitakse ka, et festivalil ja üldse mistahes folklooriga seotud üritusel võiks olla juures **hariduslik külg**: võimalus saada midagi uut teada või õppida uus oskus. Mõju mõttes peetakse oluliseks **kaasavaid tegevusi**, sest see tekitab isiklikuma suhte pärimusteemadega. Ühistegevus ja kehaline kogemus suunavad osalejat teadvustama ennast kui pärimuse kandjat.

“Vot sealt tulebki sihukesi toredaid elamusi, et inimesed on õnnelikud tegelikult kui ta saab aru, et ka tema oskab kaks sammu astuda järjest rütmiliselt.” (Mariann, valdkonna asjatundja)

Vahel on vaja omaenda traditsioonide “ägeduse” märkamiseks kõrvutada seda teiste rahvaste tavadega. Näiteks „Hakkame santima!“ projekti alguses kutsuti Eestisse välisrühmasid, kes käisid koolides tutvustamas oma piirkonna maskitraditsioone.

“Noh, et see ei ole mingi meie selline imelik traditsioon, vaid et teistes kultuurides on seda ka – ja kui nad ikka tulevad sinna oma nende suurte maskidega, siis vaatad tõesti, et ohoh, see on ju päris äge!” (Elo, festivalikorraldaja)

Kuigi valdkonnas tegutsejad leiavad, et pärimusvaldkond ei ole piisavalt väärtustatud, toovad mitmed välja, et tunnetuslikult on folkloor ja oma juurte vastu huvi tundmine kindlasti **muutunud aja jooksul populaarsemaks**. Üks korraldaja meenutas vestlusringi, kus küsiti, et kas keegi on muusikaga rikkaks saanud, ja üks muusik vastas: “**Ei, kuna ma poppi ega folki ei tee.**”

Piirkonna majandus- ja kultuurielu areng

Suuremate piirkondlike festivalide puhul tuuakse sagedasti välja **mõju kohalikule majandusele**: suureneb kohaliku poe ja toitlustusasutuste käive, täis on praamid, bussid ja majutusasutused. Samuti on festivalid sageli müügivõimaluseks kohalikele käsitöölisele, mõnikord pakuvad tööd kohalikele teenusepakujatele. Kuigi paljud sellised festivalid toimuvad suvel niigi tihedal turismihooajal, ütlevad kohalikud siiski, et ürituste mõju on märgata. Turismihooajal ja üritustega kaasnevatel inimhulkadel võib olla ka kohalikele pelutav mõju – näiteks Hiiumaal toodi sageli välja, et kohalik hoiab pigem suvel omaette ja on sündmuste osas väga valiv.

Lisaks otsesele majanduslikule mõjule ürituse toimumise ajal toovad folkloorifestivalid piirkonnale ka üldisemat tähelepanu, mis n-ö paneb toimumiskoha kaardile ja toimib **mainekujunduslikult**. Folkloorifestival võib aidata kaasa piirkonna **identiteedi loomisele ja kohalike eneseteadvuse kasvule**.

Kohaliku eripära teadvustamine

Piirkondlikud festivalid pakuvad võimalust **kohalikkude pärandit esile tõsta** – just seda peetakse paljude väiksemate festivalide mõju juures oluliseks. Näiteks Kihnu Viulifestival on aidanud taastada katkenud viulimängu traditsiooni saarel.

Piirkondlike eripäradega on seotud ka **kohalike kollektiivide kaasamine festivalile**, mis pakub ühest küljest pärimuse viljelejatele väljundit, aga ”omade” ülesastumine toimib ka kogukonna kokkutoomise viisina. Näiteks Hiiu Folgi puhul toodi sageli välja, et võimalus seal üles astuda on olnud kohalikele noortele väärtuslikuks kogemuseks.

Kogukondlikkuse toetamine

Kogukonna kokkutoomine, **ühtsustunde ja kuuluvustunde loomine** on piirkondliku eripära teadvustamisega tugevalt seotud ning seda mõju tuuakse samuti esile piirkondlike festivalide puhul. Näiteks Seto Folgi puhul kirjeldatakse tunnet nagu “**kõik oleks kohal**”. Märjamaal jällegi toob festival kodukanti igapäevaselt mujal elavad märjamaalased, Hiiu Folgi ajal võõrustavad kohalikud sugulasi-tuttavaid, kellega koos festivali väisatakse.

Kohalikud panevad tihtipeale piirkonnas toimuvad **kultuuriüritused n-ö ühte patta** selles mõttes, et külastust väärt üritus valitakse välja pigem hinna-kvaliteedi suhet, toimumisaega, sõprade-tuttavate osalemist jms arvestades, kui sündmuse žanri järgi. Kui tegemist ei ole n-ö rahvapeoga, vaid festivalil on kitsam fookus (nt autentne pärimus või vähemtuntud

folkloori alaliik) või muud eripärad (nt alkovabadus Hiiu folgil), ei meelita see ka niivõrd laia hulka kohalikest.

“Mina vaatan selle järgi, mis mul vabad päevad on, nendel üritustel käingi.” (kohalik elanik)

Teine kohalike osalemist pärssiv tegur on inimeste hinnatundlikkus väiksemates kohtades, mistõttu peavad kogukonnafestivalide korraldajad hinnad madalal hoidma. See vähendab omatulu teenimise võimalust. Festivali roll ja mõju kogukonna ja piirkonna jaoks muutuvad ajapikku koos festivali muutumisega. Relevantsuse ja seeläbi mõju säilitamisel on kasuks regulaarne refleksioon.

Kultuuripärandi hoidmine

Läbivalt tuuakse välja folkloorifestivalide rolli **pärimuse hoidmisele, väärtustamisele ja arendamisele** kaasa aitamises. Mõnel juhul on taaselustatud katkenud traditsioon. Folkloorifestivalid pakuvad võimalusi mäletada ja meenutada, kogeda ja õppida, ise elavat pärimust luua. Seejuures ei ole alati oluline sündmuse ulatus, vorm või osalejate arv, väärtus ja oluline mõju võivad seisneda näiteks jutuvestmise traditsiooni alalhoidmises. Festivali mõju kultuuripärandi hoidmisele võib olla märgatavam just algusaastatel, eriti kui tegemist on vähemlevinud või katkenud traditsioonile pühendatud sündmusega.

Järjepidevus ja põlvkondlikud sidemed

Nii pärandi hoidmisega laiemalt kui ka piirkondliku pärimuse teadvustamisega on seotud **põlvkondlike sidemete loomine ja teadmiste edasiandmine**. Sellist mõju nähakse eelkõige festivalide puhul, kuhu on teadlikult kaasatud lapsed. Festival annab võimaluse kohtuda elavate pärimuse kandjatega, kasvada pärimuse sisse ja sellega koos.

“Selle mõju kõige toredam efekt on sellel aastal näha, et üks noor, kes kunagi lapsena on sellel festivalil osalend, töötab nüüd meie majas ja korraldab ise nüüd meie majas seda uuesti, et ring on täis saanud, ja sellega võib öelda, et kõik lapsed, kes siin kasvavad, on tegelikult sellelt sündmuselt läbi käinud, ja seda juba 15 aastat järjest, et see järjepidevus ongi olnud kõige suurem mõju.” (Tiina, festivalikorraldaja)

Festivalide ja pärimusürituste korraldajad rõhutasid **järjepidevuse** olulisust, sest see tekitab inimestel harjumuse osaleda ning on ka kvaliteedi näitaja. Teisalt leitakse, et vajalik on ka uudsus nii uute festivalide pealekasvu kui ka pikemalt kestnute värskuse säilitamise mõttes. Viimane võib olla ka järjepidevuse säilitamise võtmekohaks.

“Kui üritus ikka mitu aastat järjest on toimunud, siis järelikult on inimestel huvi osaleda, sest kehvasti korraldatud üritusele järgmisel korral ei tulda.” (Aita, festivalikorraldaja)

Festivali ulatus kui mõju mõõdik

Kuigi festivali suurus, osalejate arv tuleb paljudele mõjust rääkides esimeste seas meelde, markerivad pea kõik, et **arv üksi ei pruugi midagi öelda**, sest üritused on erinevad.

“No aga kust ma tean, et kui palju osalejaid on hea, et kui palju neid mul olema peaks? Mul oleks ikka mingit orientiiri vaja, et vaat sedalaadi üritusel võiks olla niipalju ja. Mida see tühipaljas number annab?” (Reigo, festivalikorraldaja)

Samuti leitakse, et väiksem publikuarv ei tähenda alati, et üritused oleksid vähem mõjusad. Autentne pärimus on valdkonnas tegutsejate meelest pigem omaette nišš, mis kõnetab küll vähemaid, ent süvitsi.

“Ei peagi olema suur see inimhulk, kes sinna kohale tuleb, oluline on pigem see, et nad hakkavad neid juuri ajama ja kannavad seda folkloori tunnetust.” (Leili, festivalikorraldaja)

“No minu jaoks on see (üritus) korda läinud juba siis, kui mul on pärast ka 5 inimest, kellel on sära silmis ja kes teavad seda teemat ja. Ma ei tea, kas see on palju või vähe, aga minu jaoks on juba see täiesti piisav.” (Aita, festivalikorraldaja)

Samas saab suurema festivali raames tutvustada edukalt ka n-ö nišipärimust – publikumagnet toob kohale inimesed, kes võivad pärast oma lemmiku kontserti sattuda juhuslikult mõnda töötuppa.

“Ja kui pärast inimestelt küsida, mis meeldis, siis seda pealava esinejat enam ei mäletatagi ja tuuakse välja hoopis salmikulugemine ja selle järgi laulmine.” (Heidi, festivalikorraldaja)

Mitmekesisus on väärtus

Üldiselt võib tõdeda, et folkloorifestivalide maastikul peetakse kõige olulisemaks mitmekesisust festivalide seas ja seeläbi **mitmekülgsel mõju**. Olulised on nii suuremad festivalid, kus lisaks autentsele folkloorikomponendile on esindatud ka friikartulid ja kommertslikud esitused, kui ka nišiüritused. Väiksemate ürituste väärtus võib uuringus osalejate sõnul vahel seisneda selles, et need üldse toimuvad, kuna vastasel juhul oleks kahtluse all vähemlevinud traditsiooni (nt elav regilaul) püsijäämine. Oluline on teadvustada, et mõju väljendub mitmeti ning erinevatel üritustel on pärimusmaastikul oma roll, sest ka pärimuse kandjad ja kultuuritarbijad on mitmekesised ning vajavad erinevaid väljundeid ja rahvakultuuris osalemise viise.

Mõju nelja folkloorifestivali näitel

Alljärgnevalt toome välja neli näidet sellest, millisena nähakse erinevate folkloorifestivalide mõju nende toimumispiirkonnas. Siin joonistub hästi välja mõju erinevus ja sõltuvus festivali eesmärkidest ja olemusest.

Seto Folk (Värskas)

Seto Folk on muusika- ja matkafestival, kus osalevad nii kohalikud kui ka väliskollektiivid. Tegemist on võrdlemisi **pika ajalooga** festivaliga, mis viimastel aastatel on ühendatud seto tantsupeo ja leelopäevaga – viimase hõlmamine folgi programmi devalveerib aga osa inimeste meelest mõlemat üritust. “Seto Folgile on nüüd see leelopäev ka külge poogitud ja see ei ole minu arust õige, sest see vähendab selle seto leelo olulisust – tegu on ikkagi ainulaadse lauluviisiga, mis vajaks rohkem tähelepanu.” (kohalik elanik)

Seto Folgi juures väärtustatakse piirkonna elavdamist ja **tuntuks tegemist** ning kohaliku **kultuuri tutvustamist**. Olgugi et suurem osa publikust tuleb väljaspoolt, tajutakse üritust ikkagi **kodufolgina**: “Folgi ajal liikudes on tunne, et kõik on kohal.” (Mall, sädeinimene). “Kohalike jaoks on see ka selline kokkutulekukoht, võimalus üksteist näha, sest ega igapäevaselt nende inimestega ju alati kokku ei puutu.” (kohalik elanik)

Kuigi festivali pikaajalisust peetakse positiivseks, tunneb osa kohalikke vajadust uuenduste järele – näiteks on kohalikul kultuurimaastikul uusi algatusi, mistõttu vajaks festivali roll **uuesti läbimõtlemit**. Kohati mõeldakse, et “**eks ta veidi kommerts on**”, aga sellegipoolest tõdevad isegi traditsioonilisema mõtteviisiga kohalikud, et folk on vajalik. “Eks noori peab ju kuidagimoodi selle kultuuri juurde tooma ja seal on igaühele midagi. Parem Seto Folk kui üldse mitte midagi!” (Eda, sädeinimene).

Hiiu Folk (Kassaris ja üle Hiiumaa)

Seto Folgile on mõneti sarnane Hiiu Folk, mis on samuti pikema ajalooga ja hõlmab nii populaarsemaid esinejaid, süvahuvilisele mõeldud töötube kui ka matkaprogrammi. Hiiu Folk eristub sellega, et pöörab eraldi tähelepanu **peresõbralikkusele ja on alkovaba**. Paljud küllastajad hindavadki just neid aspekte, kuigi kogukonna laiema kokkutulekukohana see praegu ei toimi. “Hiidlase jaoks ei ole see koht, kuhu peaks kindlasti minema” (Arma, valdkonna asjatundja). Mitmed mainivad, et festivali pääsmed on kohalike jaoks küllalt kallid, festivalile minnakse siis, kui õnnestub saada vabatahtliku töö või tutvuste kaudu tasuta pääse.

Kuigi leidub ka kohalikke, kes festivalist järjepidevalt osa võtavad, tõdetakse, et eelkõige on tegu saare külalistele mõeldud üritusega ning leitakse, et kohalikku on seal pigem vähe – see käib nii teenusepakkujate, esinejate kui ka pärimuse kohta. Siiski on Hiiu Folk teinud paljude meelest tänuväärse töö **Hiiumaa tutvustamisel** ning sellest on kujunenud **maamärk** suvise tiheda kultuurikalendri keskel. Ootus on aga, et festivalil toodaks enam esile kohalikku eripära, sest ilma selleta “**me võime selle Hiiu folgi tõsta kuhu iganes**” (Mariann, valdkonna asjatundja).

Festivali kodukant on küll Kassari, kuid kontserdid toimuvad mitmes paigas üle Hiiumaa, mis ühest küljest viib sündmuse n-ö koju kätte, ent paljude huviliste jaoks ka piirab huvipakkuvast kontserdist osa võtmist. “See, et kontserdid toimuvad üle saare, on selle festivali tugevus ja nõrkus” (Arma, valdkonna asjatundja). Kuigi kohati mõtiskletakse, kas festivalil peaks olema vähem n-ö laiatarbe artiste, kellest üks olevat lavalt kontserdi ajal hõiganud, et “**ei teadnudki, et me ka folki viljeleme**”, ei saa kohalike muljetes üle ega ümber

aastatetagusest Metsatõlli esinemisest, mida meenutavad isegi need, kes ise kohal ei olnud. See oli suur ja võimas üritus, mis tõi justkui kõik kokku.

Märjamaa Folk

Märjamaa Folk on osa Märjamaa päevadest, kus lisaks folkloorile on ka muud sisu. Festival on pigem **alevi- ja vallakeskne**, väljastpoolt tulijaid vähe ja tuuakse välja, et pärast koroonat on rahvast üritusel vähemaks jäänud. Samas tulevad Märjamaalt ära kolinud inimesed selleks ajaks **kodukanti tagasi**. "On hästi palju neid, kes tulevad siis ema-isa juurde, naudivad seda folki." (Liia, sädeinimene)

Repertuaar katsutakse hoida folgiteemaline, kuid tavaliselt on ka teistsuguseid esinejaid, näiteks on üles astunud Anne Veski. Kohalike elanike jaoks ei ole folkloori element ürituse juures tingimata oluline, aga sellegipoolest saavad paljud kohaliku ürituse kaudu **kokkupuute pärimuskultuuriga**. Et võimaldada kohalike laialdast osalemist, on festival tasuta, välja arvatud lõppkontsert. "Et inimene, kes tahab selle naudingu kätte saada, ta tuleb siia keskplatsile igapäevaselt ja ta saab kõik kontserdid näeb ta ära." (Liia, sädeinimene)

Tegemist on sündmusega, mida kohalikud ootavad, kuigi tuuakse esile ka **väsimust**, sest festival on "**alati sama**" – sagedased osalejad ja folkloorirühmade koosseisus kaasalööjad ootavad uudsust. Korraldajad sooviksid suurendada festivali mõju, meelitades sinna ka **rohkem väljastpoolt tulevaid külastajaid**. Osati tunnetatakse sellise arengu takistajana asjaolu, et asulas ei ole piisavalt majutus- ja toitlustusasutusi, kes külalisi vastu võtta suudaksid. Seetõttu peetakse festivali majanduslikku mõju piirkonnas praegu pigem väikeseks.

Mulgi pidu ja Väikesed Virred (Karksi-Nuias ja üle Mulgimaa)

Mulgi pidu toimub üle aasta ja tegu on liikuva üritusega ehk see toimub iga kord erinevas kihelkonnas. Niimoodi mööda Mulgimaad ringi liikudes saavad kõik piirkonnad ka peo organisatoorsest poolest osa. Festival on eelkõige suunatud **kogukonnale** ja Mulgi peol on põhirõhk kohalikel kollektiividel ja mulgi kultuuri tutvustamisel: "See on nagu omamoodi perepidu, meie enda pidu – seal on kõik, nii mudilased kui ka memmed." (Kelli, festivalikorraldaja) Siiski on kutsutud ka välisesinejaid ning samuti on väga oodatud külastajad väljastpoolt, et "**mulgi vägevust näidata**". "No on tehtud ka kriitikat, et kuna esinevad kohalikud kollektiivid kohaliku programmiga, et mida see tallinlasele pakub, aga me peamegi näitama seda, mis meil siin Mulgimaal on." (Tiina, festivalikorraldaja) Omamoodi oluline on vastastikune kultuuri tutvustamine.

Väikesed Virred on iga-aastane mulgi laste folkloorifestival, mis on suunatud peamiselt 1.–4. klassi lastele ning kaasatud on ka lasteaia lõpurühmad. Mulgi peo aastatel on Väikesed Virred otsapidi ka ettevalmistus Mulgi peo jaoks. Festivalil on kavas laulud, tantsud, mängud ja töötoad, mis kõik toimuvad mulgi keeles.

Festival on väga populaarne, sellel osaleb igal aastal 250 last eelkõige Mulgimaalt – soovijaid on olnud ka väljastpoolt, aga kõik ei mahu. Väikesed Virred toimub sel aastal 15. korda ja korraldajate jaoks on just järjepidevus ürituse mõju tagaja. Nad toovad välja, et

festival pole kordagi ära jäänud. “Õnneks oli koroona-ajal vahepeal ka natuke rahulikumaid perioode ja siis, kui enamasti on Virred toimunud kevadel, siis kahel aastal tegime nii, et Virred toimusid mardipäeval, sidusime selle folkloori kombestikuga, lapsed tegidki mardipäeva teemalised etteasted mulgi keeles ja järjepidevus sai hoitud.” Pärimuse edasi andmine ja põlvkondadevahelise suhtluse soodustamine on kirjeldatud sündmuste olulisim mõju. Selle kõige ehedamaks näiteks peab üks eestvedajatest ülalkirjeldatud olukorda, kus aastaid tagasi lastefestivalil osalenu veab nüüd piirkonnas ise pärimustegevusi eest.

Ettepanekud folkloorifestivalide toetusmeetme mõju suurendamiseks

Alltoodud soovitused keskenduvad peaauglikult folkloorifestivalide toetusmeetme korraldusele ja tingimustele, ent uuringu käigus tuli esile ka mitmeid laiemaid valdkondlikke kitsaskohti, millele lahendusi pakuti. Suur osa lahendustest toodi välja koosloome töötoa käigus, aga kajastame ka uuringus osalenute sisendit vajaduste kohta.

Ettepanekute juures ei ole lähtunud ühest kindlast terviklahendusest (st, kõik ettepanekud ei pruugi olla üksteist toetavad) ning see, milliseid ettepanekuid rakendada, sõltub nii sellest, kuidas ERK edaspidi folkloorifestivalide mõju käsitab, kui ka seadusandlikest ja valdkondlikest teguritest. ERK peaks seejuures olema ettepanekute analüüsi ja rakendamise eestvedaja, tõstatades olulisi valdkondlike probleeme vajadusel ka seadusandlikul tasandil.

Lähtume loogikast, et kõik ettepanekud, mis parandavad toetuse taotlemist ja sihtotstarbelist kasutamist, toetavad erinevatel viisidel nii toetusmeetme mõju kui ka folkloorifestivalide mõju suurenemist.



Pärimusvaldkond ei ole väärtustatud. Praegu tunnevad tegijad, et rahvakultuur ei ole riigi jaoks prioriteet ja puudub riiklik tellimus pärimuskultuurile.

Võimalusi lahendamiseks

- Riiklik tellimus pärimusele: senisest suurem rahaline toetus rahvakultuuri valdkonnale.
- Koostada terviklik kaardistus rahvakultuuri valdkonna rahastamisest ja elujõulisusest, sh valdkonnas tegutsevate spetsialistide ja eestvedajate toimetulekust.
- Panustada valdkonna mainekujundusse, sh tõsta folkloori, pärimust eraldi esile poliitikakujundamise tasandil.
- Panustada nii riigi eri juhtimistasanditel kui ühiskonnas laiemalt pärimusalase teadlikkuse tõstmisesse.
- Soodustada rahastusallikate mitmekesisust. Üks viis selleks võib olla eraraha kaasamise lihtsustamine maksusoodustuste toel, mille jaoks lahenduste leidmisega kultuuriministeriumis parasjagu tegeletakse.
- Kaaluda kohalikele omavalitsustele sihtotstarbelise rahastuse eraldamist rahvakultuuri valdkonna toetamise jaoks.
- ERK võiks praegusest tugevamalt kanda pärimusvaldkonna edendaja rolli, võimestades ja tuues süsteemselt ja strateegiliselt kokku valdkonnas tegutsejaid.
- Jätkata mitmekesiste festivalide ja sündmuste toetamist. Korraldajad ja asjatundjad leiavad, et folkloorifestivalide juures tuleb eraldi väärtustada unikaalsust. Suuremate ürituste kõrval on oluline Eesti pärimuse ja piirkondliku eripära rõhutamine.



Pärimusvaldkonna praegune toimimisloogika ei väärtusta piisavalt seal tegutsevaid inimesi. Rahaliste vahendite vähesus tähendab, et esmajoones tasutakse teenuste ja kaupade eest, kuid projektijuhid ja tiimid tegutsevad sageli nn sundusliku vabatahtlikkuse tingimustes. See pärsib professionaliseerumist ja jätkusuutlikkust.

Võimalusi lahendamiseks

- Inimestesse investeerimine peab olema esikohal. Vaja on tagada võimalused (rahastusmeetmed, toetuse tingimused) selleks, et projektijuhtidele ja korraldustiimidele töö eest tasu maksmine oleks soodustatud.
- Folkloorivaldkonnas tuleb fookus tuua inimestele. Lisaks rahastusvõimalustele on oluline tegeleda selgitustööga, et inimeste hoiakud muutuksid. Tuleb luua arusaam, et folkloorifestivali korraldamine ja pärimusvaldkonnas tegutsemine on päris töö, mitte hobi – seda nii ühiskonnas laiemalt, kui ka valdkonnas tegutsejate seas, kes tunnistavad, et oma tiimile tundub vahel lausa imelik maksta.
- Suunata ressursse organisatsiooni või eestvedajate arendamisega seotud tegevustesse. Toetusmeede organisatsiooni või festivali arendamiseks (mitte korralduskuludeks) toetaks professionaliseerumist ja tiimis kogemuste jagamist.
- Võimestada folkloorivaldkonna kultuurikorraldajaid. Algatada, jätkata ja laiendada tegevusi, mis toetavad taotlejate professionaalsete oskuste arengut. Näiteks projektkirjutamise oskuste lihvimine, kogemustevahetus, mentordamine, turundusoskuste arendamine.
- Soodustada võrgustumist ja kogemustevahetust läbi korraldajate kogukonna loomise. Folkloorifestivalide korraldajate kogemustevahetust võiks koordineerida ERK. Eraldi võiks olla soositud ja rahastatud õpivisiidid või praktika välismaa festivalide juures.



Projekti- ja sündmuspõhine rahastusloogika tekitab festivalikorraldajates ebakindlust. Vaja on luua jätkusuutlikkust ja kindlustunnet.

Võimalusi lahendamiseks

- Jätkusuutlikkuse toetamiseks sobiks rahastusmudel, kus tööjõukulused oleks võimalik taotleda mitmeaastase projektiga ja festivali korraldamisega seotud kulused iga aasta eraldi.
- Luua valdkonnas võimalus taotleda toetust mitmeks aastaks, et tekiks teatav kindlus, et üritus saab ka järgnevatel aastatel kindlasti toimuma.
- Kui eelarvest on õnnestunud vähem kulutada, ei saa festivalikorraldaja summat järgmise aasta puhvriks jätta, vaid see tuleb tagasi maksta. See tekitab taotlejates mõtte, kas tagasi makstud summa ei võiks jääda järgmise aasta krediidiks samale taotlejale uues taotlusvoorus.
- Piiratud ressursside tingimustes leiavad mitmed korraldajad, et koostöö erinevate eestvedajate ja piirkondade vahel võiks olla mõjusam ja jätkusuutlikum kui eraldi


tegutsemine. Seetõttu võib kaaluda valdkonnas rahastusmeetmete tingimuste abil koostöö soodustamist ehk luua eeliseid koostööprojektidele.



Uue tegijana on valdkonda sisenemine pelutav ning festivali sõna taotlusvooru nimes võib tekitada segadust. Vaja oleks uusi tulijaid rohkem toetada.


Võimalusi lahendamiseks

- Lihtsustada toetusvõimaluste ülesleidmist. Valdkonna kultuurikorraldajad toovad välja, et praegu on keeruline kõiki sobivaid toetusi üles leida ning seetõttu võiks olla keskne infoallikas selleks, et leida toetused, mille tingimustele korraldaja ja tegevus vastab. Selline lahendus võimestaks nii esmataotlejaid ja uuemaid tegijaid kui kogenumaid korraldajaid. Töötoa käigus toodi toimivate lahendustena välja näiteks MTÜde infolist Hiiumaal ja Tartu linna kultuuriosakonna uudiskiri, mille lõpus kajastub avatud taotlusvoorude info. Aruteludest käis läbi ka sellise info kesksele veebilehele koondamise võimalus.
- Vaadata üle ja kirjutada ERK kodulehel ja dokumentides selgelt lahti, millistele sündmustele taotlusvoor mõeldud on. Jälgida, et sõnakasutus ja lahtiseletus oleks läbivalt täpne ja ühesugune.
- Taotluse esitamise etapid võiksid ERK kodulehel olla esitatud selliselt, et kõik spetsiifilisemad küsimused, mis võivad tekkida, oleks viidatud või selgitatud konkreetse teemaploki all. Hetkel on küll taotlemise sammud välja toodud, ent need on esitatud kõigi voorude kohta on üldistatult. Eesmärgiks on taotlejale selgemini välja tuua, milliste aspektidega ta oma projektis arvestama peab.
- Teenusepakkujate tasustamise juures tähelepanu juhtida, mis laadi lepinguga tasustamine on abikõlbulik (arve, VÕS, tööleping) ja mis tingimustega peab erinevate lepingute juures arvestama.
- Kajastada varasemalt toetust saanud sündmuste näiteid kodulehel (video, pildid, tutvustus). Hetkel on need leitavad eraldi dokumentidest, aga mitte lihtsasti tarbitavas formaadis otse kodulehel. See aitaks taotlejatel paremini mõista, mislaadi sündmused on vooru oodatud.



Ta võiks olla veel inimsõbralikum, et ma saaksin minna ühte kohta ja vaadata: rahastused - ja siis hakata seal kuhugi minema.


(Reigo, festivalikorraldaja)



Toetusmeetme tingimused ei arvesta piisavalt nüüdisaegse kultuurikorralduse spetsiifikaga. Taotlusvooru korraldus ja tingimused võiksid võimaldada rohkem paindlikkust.

Võimalusi lahendamiseks

- Praegune toetusotsuste avalikustamise ajastus sobib paremini nende taotlejate ettevalmistusprotsessi, kelle tegevused toimuvad suvel või aasta teises pooles. Seetõttu leiab osa taotlejaid, et taotlusvoor võiks pakkuda suuremat ajalist paindlikkust. Taotlejad näevad siin erinevaid võimalusi:
 - Taotluste esitamine mitu korda aastas, praegu on olenevalt festivali toimumise ajast osade jaoks keeruline taotlust täpselt sel ajal esitada.
 - Rahastusotsuse saamine pikemalt ette, et saaks festivali paremini korraldada, varem kokkuleppeid sõlmida, turundada jne.
- Abikõlblikkuse kriteeriumid tuleks üle vaadata, võttes arvesse festivali korraldamise realsust. See tähendab näiteks, et reklaami- ja turundustegevusi tuleb näha olulise kultuurisündmuse komponendina.
- Taotlejad tõid välja, et rohkem paindlikkust võiks olla muutuvates oludes eelarve kategooriate mõningaseks ümber mängimiseks. Tegelikult on ka praegu võimalus uus eelarve esitada ettenägematute kulude puhul, kuid seda kas ei teata või miskipärast ei soovita kasutada. Praegu esineb näiteks praktikat, kus mingi kulukategooria muutuse puhul – nt kulus transpordikuludid vähem, aga ootamatult tuli trükkida flaiereid – toimitakse nii, et makstakse töötajale transpordikulu töötasuna välja ja tema maksab nt flaierite eest ise selle rahaga.



Taotlusvoorus jagatavad toetussummad ei ole proportsioonis taotluste põhjalikkusega. Võrdlemisi väikeste summade kaasamiseks tuleb esitada plaanitava ürituse kohta detailset infot, kusjuures detailid võivad ürituse lähenedes muutuda.

Võimalusi lahendamiseks

- Analüüsida kriitiliselt, millist infot on mõistlik taotlejatelt küsida jagatavate toetussummade kontekstis. Kui töötlemist vajavat infot on liiga palju, tekitab see ebamõistliku ressursikasutuse nii taotlejate, koordinaatorite kui hindamiskomisjoni vaates. Vajadusel tuleb analüüsida ka toetusmeetme aluseks olevat määrust ja viia sisse muudatused.
- Taotlusvooru tingimuste analüüsimisse võiks kaasata teiste valdkondade (nt kodanikuühiskond) rahastusasutusi kogemustevahetuse eesmärgil.
- Tagada, et ERK toetuse andjana ei rakendaks rangemaid tingimusi, kui määrus ette näeb.
- Kaaluda, kuivõrd mõistlik on väiksemate taotluste (alla 1000€) rahastamine käesolevast taotlusvoorust ja kas sellistele taotlustele võiks kehtestada lihtsamad tingimused, et taotlusele minevad ressursid ei ületaks sellest saadavat kasu.

Muudatuste plaanimisel kindlasti arvestada, et väikeüritused ei jääks rahastusvõimaluseta.

- Suurendada kulutuste alampiiri, millest alates tuleb esitada mitu hinnapakkumist. Vaadata alampiir üle uuesti regulaarselt, näiteks iga 4-aastase perioodi alguses.
- Tagada aruandluse kord, kus aruandele ei pea lisama kõiki kuludokumente, vaid rahastaja võib neid pisteliselt küsida. See tähendab, et taotlejal peavad olema kõik kuludokumendid olemas ja ta peab olema valmis neid lühiajalise etteteatamisega vajadusel esitama.
- Lihtsustada kinnituskirjade esitamise korda. Selleks toodi välja erinevaid võimalusi:
 - Kaaluda kinnituskirjas kajastatava üksikasjaliku info hulga vähendamist, konsulteerides vajadusel osapooltega mõistliku infohulga välja selgitamiseks.
 - Vaadata üle kinnituskirjade digiallkirjaga kinnitamise soovitus, mida taotlejad võivad tajuda nõudena – liikuda nt tagasi süsteemi juurde, kus piisas meilivestluse kuvatõmmisest.
 - Välistada olukorrad, kus toetuse taotleja ehk festivali korraldaja peab iseendalt osalemise kohta kinnituskirja “nõudma”.
 - Töötoas käidi välja ka idee luua veebis lihtne registreerimisleht esinejatele, kus nad saavad täita lühikese vormi ja see toimib nn kinnituskirjana nende poolt. Mõelda, kas see võiks olla üks TMSi arenduskoht.
- Kaaluda võimalust siduda TMSis sama taotleja taotlused nii, et ERK erinevatesse voorudesse oleks võimalus esitada samade taotlusvormi elementidega taotlus. Praegu kirjeldavad taotlejad palju samade andmete kopeerimist erinevatesse taotlustesse.
- Kuna folkloorifestival on meeleline sündmus, leiavad mõned korraldajad, et taotlusvormis võiks olla koht isiklikuma, emotsiooni edasi andva *pitch*'i või festivalivideo jaoks. Nii saaks komisjon natuke isiklikuma pildi festivalist ka siis, kui neil pole olnud võimalust festivalil kohal käia.
- IT-lahendused ei tohiks olla staatilised, vaid võimaldama pidevaid täiendusi ja parandusi. Oluline on pöörata tähelepanu kasutajakogemuse uurimisele ja parandamisele.

Ehk siis kui ma taotlen nii Vana-Võromaa programmist kui folkloorifestivalide programmist, mida ma traditsiooniliselt teen, siis ma tegelikult lihtsalt noh kaks tundi kopeerin seda meeskonna koosseisu ühe vormi pealt teise peale, ma tegelikult ei saa aru, milleks ja kellele see hea on.

(Lembi, festivalikorraldaja)

Hindamiskomisjoni otsused ei ole läbipaistvad ja taotlejad ei saa sisulist tagasisidet. See tekitab tunde, et otsused võivad olla subjektiivsed.

Võimalusi lahendamiseks

- Kaaluda tagasiside andmise võimalust kärpimisotsuste ja negatiivsete otsuste puhul. Tagasiside peaks olema aus ja asjakohane – vormilisi, nn “otsitud” põhjendusi ei

soovita. Ühe võimalusena toodi välja punktitableli jagamine, kust oleks näha, milliste kriteeriumide täitmine oli ebapiisav.

- Arutada võimalust teha toetuse vähendamise otsused taotlejaid kaasavamalt, st rääkida läbi võimalikud kärpekohad eelarves ja leppida kokku, kuhu on kõige mõistlikum ressursid suunata.